פֿון לעפֿל
צום מויל
אָדער
פֿון מויל
צום לעפֿל?

מעשׂה־רבֿ
און אויפֿגאַבעס

"שבת־קודש" / אַ ליד

ווערטער צום ליד און אויפֿגאַבעס

די כּללים - קאָמפּאַראַטיוו סופּערלאַטיוו:

ד. קאָמפּאַראַטיוו און סופּערלאַטיוו

1. אַ גרונטשטריך פֿון אַדיעקטיוו איז זײַן פֿעאיקייט צו האָבן פֿאַר־גלײַכגראַדן. די רייד דאַרף זײַן בלויז וועגן צוויי פֿאַרגלײַכגראַדן: דעם קאָמפּאַראַטיוו און דעם סופּערלאַטיוו; דעם שטאַם גופֿא איז ניט נייטיק אַרײַנצורעכענען צווישן די פֿאַרגלײַכגראַדן ווי אַ מין יסוד־גראַד.

קלאָר אַז אַדיעקטיוון וואָס גיבן איבער אַן אייגנשאַפֿט קענען האָבן פֿאַרגלײַכגראַדן, ווי: ריין — ריינער, ריינסטער; רײַך — רײַכער, רײַכסטער; אָרעם — אָרעמער, אָרעמסטער; פֿאַסקודנע — פֿאַסקודנער, פֿאַסקודנעסטער; מסוכּן — מסוכּנער, מסוכּנסטער. טעאָרעטיש גענומען און פֿון אַ סעמאַנטישן שטאַנדפּונקט קען יעדער אַדיעקטיוו האָבן אי דעם קאָמפּאַראַטיוו אי דעם סופּערלאַטיוו. אײן קאָליר קען זײַן בלאָ, אָבער אַן אַנדער קאָליר קען אין פֿאַרגלײַך מיט דער בלאָקייט וואָס ווערט אָנגענומען ווי אַ יסוד זײַן בלאָער און נאָך אַן אַנדער קאָליר קען זײַן דער בלאָסטער („עס איז דער בלאָסטער הימל וואָס איך האָב אַמאָל געזען"; שאַגאַלס בלאָסטע פֿאַרבן). ווען עמעצער האָט אַ סך פֿלייש קען מען זאָגן אַז ער איז אַ פֿליישיקער. קען אַ צווייטער זײַן אַ פֿליישיקערער און אַ דריטער דער פֿליישיקסטער צווישן זיי. איינער קען זײַן אײַנגעעקשנט, דער צווייטער אײַנגעעקשנטער און דער דריטער דער אײַנגעעקשנטסטער. וואו דער פּאָטענציאַל פֿון עלעקטרע איז העכער, קען מען זאָגן אַז דאָרטן איז עלעקטרישער. אויב מע לעבט שוין אין דער אַטאָמישער תּקופֿה, וועלן אונדזערע אייניקלעך לעבן נאָך אין אַטאָמישערע צײַטן.

2. עס האַלט זיך אין איין פֿאַרשפּרייטן דאָס פּרינציפּ ניצן די פֿאַר־גלײַכגראַדן. אויך אַדיעקטיוון פֿון שטאָפֿנעמען קענען אין באַשטימטע סי־טואַציעס קריגן די פֿאַרגלײַכגראַדן. אָט איז אַ זײַדן (אַ וואָלן) קלייד, אָבער אַ צווייט קלייד קען זײַן זײַדענער (וואָלענער), ווײַל דער פּראָצענט זײַד (וואָל) איז דאָרטן גרעסער, און אַ דריט קלייד קען זײַן דאָס זײַדנסטע (וואָלנסטע), ווײַל עס איז פֿון הונדערט פּראָצענט זײַד (וואָל).

אַפֿילו בײַ אַדיעקטיוון פֿון נעמען פֿון לענדער און שטעט קענען אויפֿ־קומען די פֿאַרגלײַכגראַדן (אַ ביסל שפּאַסיק). דוגמאָות: „איך בין מער

אַמעריקאַנער ווי דו, איך בין אַהער געקומען נאָך אַ קינד; ער איז דער סאַמע אַמעריקאַנער צווישן אונדז, ער איז דאָ געבוירן געוואָרן"; „ער איז מער וואַרשעווער, ער קען אַלע גאַסן און געסלעך"; „ער איז דער סאַמע וואַרשעווער, די משפחה זײַנע איז אַ וואַרשעווער פֿון דור־דורות". דאָ, מיטן סופֿיקס ־ער, מוז מען אָנקומען צו די אַנאַליטישע פֿאַרגלײַכגראַדן (זען ווײַטערדיקן פּונקט), אָבער בײַ אַן אַנדער סופֿיקס גילט אויך די סינטעטישע פֿאָרעם: דער אַמעריקאַנישסטער, דער ווילנערישסטער.

3. ייִדיש פֿאַרמאָגט צוויי אופֿנים צו שאַפֿן די פֿאַרגלײַכגראַדן: דעם סינטעטישן און דעם אַנאַליטישן אופֿן. דער סינטעטישער אופֿן איז מיט דער הילף פֿון סופֿיקסן, ־ער פֿאַרן קאָמפּאַראַטיוו און ־סט־ פֿאַרן סופּערלאַטיוו; דער אַנאַליטישער אופֿן איז מיט דער הילף פֿון צוגאָב־ווערטער, מער פֿאַרן קאָמפּאַראַטיוו און סאַמע פֿאַרן סופּערלאַטיוו. דער אַנאַליטישער אופֿן איז פּרשער ווי דער סינטעטישער, מע ניצט אים אויך דאָרטן וואו דער סינטעטישער איז צו האַמעטנע, אומבאַקוועם. די אַדיעקטיוון וואָס זײַנען דערמאָנט אין פֿריערדיקן פּונקט קענען אַלע שאַפֿן זייערע פֿאַרגלײַכגראַדן אַנאַליטיש און ניט אַלע קענען עס טאָן אויף אַ סינטעטישן אופֿן. עס איז אַ סך גלײַכער צו ניצן די אַנאַליטישע פֿאַרגלײַכגראַדן בײַ אַדיעקטיוון פֿון נעמען פֿון שטאָפֿן: דער סאַמע ברילִיאַנטענער קאָפּ, דאָס מער וואָלענע קלייד, די סאַמע אײַזערנע פֿעסטונג, דער מער גלעזערנער פֿאַסאַד.

ווען דער אַדיעקטיוו איז אַ לאַנגער, איז תמיד כּדאַי צו ניצן די אַנאַליטישע פֿאַרגלײַכגראַדן, ניט די סינטעטישע. דוגמאות: דער סאַמע (דער מער) אוהבֿ־ישׂראלדיקער רבי, די מער (די סאַמע) אַהבֿת־ישׂראלדיקע שיטה, דער מער הכּל־יכולדיקער אינזשינער (הגם עס איז מעגלעך: דער הכּל־יכולדיקסטער), די מער (די סאַמע) אומאויסמײַדלעכע סכּנה (הגם עס איז מעגלעך: אַן אומאויסמײַדלעכערע, די אומאויסמײַדלעכסטע).

צוליב דעם אַרויסרעדן באַקוועמער קומט אויס צו ניצן דעם אַנאַליטישן סופּערלאַטיוו פֿון די אַדיעקטיוון וואָס ענדיקן זיך אויף ־סט: דער סאַמע וויסטער, דער סאַמע פּראָסטער, אָבער דעם קאָמפּאַראַטיוו איז באַקוועם: אַ וויסטערע מדינה, אַ פּראָסטערער מענטש. אויך די פֿיר אַדיעקטיוון: אייבערשטער, אונטערשטער, פֿאָדערשטער, הינטערשטער קענען האָבן בלויז אַנאַליטישע פֿאַרגלײַכגראַדן.

4. ייִדיש האָט אַרײַנגענומען פֿון לשון־קודש דעם פּרעפֿיקס שבּ־ און עס האָט זיך געשאַפֿן אַ פּעריפֿראַסטישע פֿאָרעם פֿאַרן סופּערלאַטיוו: קלוגי־שבּקלוג, נאַריש־שבּנאַריש, אָרעם־שבּאָרעם, ערלעך־שבּערלעך און ענלעכס.

5. געוויינטלעך זײַנען בײדע פֿאַרגלײַכגראַדן פֿאַרלעך וואָס קומען צוזאַמען. אָבער עס זײַנען פֿאַראַן עטלעכע באַזונדערקייטן. עס קען אויך זײַן אַ פֿאָרעם פֿון אַ פֿאַרגלײַכגראַד אָן דעם יסוד פֿאַר דעם. בילכער איז נאָר אין קאָמפּאַראַטיוו און עס פֿעלט אין הײַנטצײַטיקן ייִדיש אי דער יסוד אי דער סופּערלאַטיוו. קעקער [חשובֿער, העכערדיקער] איז אויך נאָר אין

קאָמפּאַראַטיוו. דער מינדסטער איז נאָר אין סופּערלאַטיוו. מינער קען מען באַטראַכטן ווי אַ ניט־בלליקע פֿאָרעם פֿון קאָמפּאַראַטיוו. ווייניק און מער זײַנען אומדעקלינירלעכע אַדיעקטיוון, אָבער זייערע קאָמפּאַראַטיוון ווייניקער און מערער זײַנען גלײַך צו אַלע געוויינטלעכע קאָמפּאַראַטיוון; אַזוי זײַנען אויך זייערע סופּערלאַטיוון: אין די מערסטע פֿאַלן, מיטן ווייניקסטן דערפֿאָלג.

6. קאָמפּאַראַטיוון און סופּערלאַטיוון בייגן זיך אַזוי ווי אַדיעקטיוון פֿון זייער יסוד. דער סופּערלאַטיוו קען האָבן בלויז די לאַנגע פֿאָרעם, קומט מיט דעם באַשטימטן אַרטיקל. דוגמאות: מיטן גרעסערן חלק, מיט דער גרעסטער מערהייט; אויף אַ באַשיידענערן אופֿן, מיט אַ באַשיידענערער סומע; דאָס טײַערסטע מעבל, די ווײַטערע קרובֿה, דער גרעאַטנסטער קבלת־פּנים.

7. בײַם שאַפֿן די פֿאַרגלײַכגראַדן בײַ אַ צאָל אַדיעקטיוון קומט פֿאָר אַן איבערקלאַנג אין אַקצענטירטן וואָקאַל פֿון שטאַם:

א) פֿון [אַ] אין [ע] בײַ די אַדיעקטיוון: אַלט — עלטער, עלטסטער; קאַלט — קעלטער, קעלטסטער; לאַנג — לענגער, לענגסטער; אַרג — ערגער, ערגסטער.

ב) פֿון [אָ] אין [ע] בײַ די אַדיעקטיוון: נאָענט — נעענטער, נעענטסטער; גראָב — גרעבער, גרעבסטער; קלאָר — קלערער, קלערסטער; שמאָל — שמעלער, שמעלסטער; חשובֿ — חשובֿער [׳כעשעווער׳ און כאַשעווער], חשובֿסטער [׳כאַשעווסטער׳], אָפֿט — עפֿטער (אויך אָפֿטער), אָפֿטסטער; וואָלויל — וועלוועלער, וואָלוולסטער.

גרעבער, קלערער, שמעלער — ווען קאָנקרעטע איינגעשאַפֿטן: „ער פֿרעסט צו פֿיל און ווערט אַלץ גרעבער"; „דער מעד (דער ווײַן) דאַרף שטיין לענגער אין קעלער און וועט ווערן קלערער"; „דאָס קליידל דאַרף ווערן שמעלער". גראָבער, קלאָרער, שמאָלער — ווען אַבסטראַקטע איינגעשאַפֿטן: „ער איז שטענדיק געווען ניט קיין גענוג איידל, איצט איז ער נאָך גראָבער"; „זײַן געדאַנק ווערט איצט אויסגעדריקט פּרעציזער, קלאָרער"; „זײַן באַנעם ווערט שמאָלער, זײַן האָריזאָנט מער אײַנגעענגט". פֿאַרשטייט זיך אַז דאָס זעלביקע איז שייך צו די סופּערלאַטיוון.

ג) פֿון [ו] אין [י] בײַ די אַדיעקטיוון: געזונט — געזינטער, געזינטסטער; יונג — ייִנגער, ייִנגסטער; קלוג — קליגער, קליגסטער, פֿרום — פֿרימער, פֿרימסטער; קורץ — קירצער, קירצסטער; טונקל — טינקעלער, טינקלסטער (אויך: טונקעלער, טונקלסטער); קרום — קרימער, קרימסטער (אויך: קרומער, קרומסטער). ווען מע האָט צו טאָן מיט אַן אַבסטראַקטער איינגעשאַפֿט, דאַרף זײַן טונקעלער, קרומער: „דעם שרײַבערס סטיל איז געוואָרן טונקעלער און זײַנע מאָטיווירונגען קרומערע".

זיך מערקן אַז דער דיפֿטאָנג וי בלײַבט בײַ די פֿאַרגלײַכגראַדן אָן אַן איבער[...] ווײַל — וואַיילער, וואַיילסטער; רוי — רויער, רויסטער;

רויט — רויטער, רויטסטער; קויטיק — קויטיקער, קויטיקסטער; ברוגז — ברוגזער, ברוגזסטער.

8. אָט די אַדיעקטיוון שאַפֿן זייערע פֿאַרגלײַכגראַדן ווי יוצאים־מן־הכּלל:

גוט — בעסער, בעסטער; שלעכט — ערגער, ערגסטער; גרויס — גרעסער, גרעסטער; הויך — העכער, העכסטער; קליין — קלענער, קלענסטער; שיין — שענער, שענסטער.

9. בײַם שאַפֿן דעם קאָמפּאַראַטיוו פֿון אַדיעקטיוון אויף די טראַפֿיקע למד און נון, פֿאַרלירן זיי זייער טראַפֿיקײַט, ווײַל זיי באַגעגענען זיך מיטן וואָקאַל ע פֿון דעם סופֿיקס: אײדל — אײדעלער, וואָלוול — וועלוועלער; געראָטן — געראָטענער, באַלויכטן — באַלויכטענער.

ווען דער שטאַם פֿון אַדיעקטיוו ענדיקט זיך אויף ־ע, קומט צו צום קאָמפּאַראַטיוו בלויז ־ר: מאָדנע — מאָדנער, פֿאַראַדנע — פֿאַראַדנער, בידנע — בידנער, תּמעוואַטע — תּמעוואַטער.

דער קאָמפּאַראַטיוו פֿון משוגענער איז משוגענער: „זי איז אַ גענוג משר־גענע, אָבער איר שוועסטער איז נאָך משוגענער".

דער סופּערלאַטיוו פֿון אַדיעקטיוון וואָס ענדיקן זיך אויף ־ס קריגט צו בלויז ־ט־: דער זיסטער תּאַניק, די ווײַסטע וואַנט, די מיאוסטע אויפֿפֿירונג. קלאָר אַז דאָ איז גלײַכער דער אַנאַליטישער אופֿן.

עס טרעפֿט זיך אַז די זייער אָפֿטע אַדיעקטיוון גרויס, גאַנץ, האַלב זאָלן זיך ניט בייגן, און דאָס איז אינגאַנצן קאָרעקט. דוגמאָות: רעדן מיט גרויס חוצפּה, מיט גרויס דרך־ארץ, וואַרטן אויף גרויס טאָג; אַ גאַנץ ווינטער זיצן אין שטוב, פֿאַרנעמען אַ גאַנץ צײַטונג מיט עפּעס, קומען מיט גאַנץ כאַליאַסטרע; די האַלב ווילנע איז דאָ געווען, פֿאַרלירן אַ האַלב חדר, מיט אַ האַלב יאָרהונדערט צוריק.

10. נאָכן קאָמפּאַראַטיוו קומען די פּרעפּאָזיציעס פֿ ו ן און פֿ אַ ר אָדער די קאָניונקציעס װ י און א ײ ד ע ר: קליגער פֿון אים, שענער פֿאַר די חבֿרטעס, וויכטיקער ווי די אַנדערע פֿאַרשטייערס. דער וועג איז געפֿער־לעכער אײדער אַלע אַנדערע. נאָכן סופּערלאַטיוו קומען די פּרעפּאָזיציעס פֿ ו ן און צ װ י ש ן און אויך פֿ ו ן צ װ י ש ן: דער געראָטנסטער פֿון אַלע תּלמידים, דער שטאַרקסטער צווישן דער חבֿרה, דער העכסטער פֿון צווישן אַלע בערג.

11. דער קאָמפּאַראַטיוו ע ל ט ע ר האָט צוויי באַטײַטן: מער ווי אַלט און ווייניקער ווי אַלט. לדוגמא:

„מײַן פֿאָטער איז שוין אַלט און מײַן פֿעטער, זײַן ברודער, איז נאָך עלטער"; „מײַן פֿאָטער איז דער מיטלסטער צווישן זײַנע ברידער, איינער פֿון מײַנע פֿעטערס איז שוין אַן אַלטער מאַן און דער מיזיניק אין דער משפּחה איז נאָר אין זײַנע עלטערע יאָרן, אַ יאָר צען ייִנגער פֿון מײַן פֿאָטער"; „די עולה איז

קענען די עלטערע מענטשן פֿון אַ יאָר זעכציק, וואָס זיי איז שווער צו קריגן אַרבעט".

לאָמיר אַרײַנגיין
אין קיך...
רעצעפּט - די כּלים - די פּראֲדוקטן - דער גאֲנג

פֿאָרשלאָגן צו מאַכן אין קלאַס:

1. צוגרייטן אַ רשימה פּראָדוקטן צו אײַנקויפֿן אויף שבת.

   צעטיילן דעם קלאַס
   גרו
   פעסווײַז. יעדע גרופּע איז אַ ראַיאָן אין סופּערמאַרקעט און פֿאַרקויפֿט אירע פּראָדוקטן

2. מײַן טעלער: גרייט צו אַ טעלער (בילדער/ עסנוואַרג) לויט דײַן געשמאַק און טייל זיך מיט אַנדערע. גיב אַ נאָמען ווי הייסט דײַן טעלער?

3. שמועסן און באַטייליקן זיך ["מײַן רעזשים"].

4. צושטעלן אין קלאַס ["א קלייט"] וואָס פֿארקויפֿט עסנוואַרג.